

نقش اطلاعات در تأمین امنیت مبتنی بر قرآن کریم

فرهاد بهزادبان^۱

چکیده

در جهان پیچیده و پرمخاطره امروز، اطلاعات به عنوان یکی از مؤلفه های اساسی قدرت ملی و عامل کلیدی در تأمین امنیت تلقی می شود. اطلاعات - که از داده های پردازش شده و معنادار تشکیل شده است - در تصمیم سازی های کلان، شناسایی تهدیدات، مدیریت بحران ها و حفظ ثبات اجتماعی نقش بنیادین دارد. آموزه های قرآنی نیز اهمیت بسزایی برای صحت و دقت در کسب و بهره برداری از اطلاعات قائل اند و آن را زمینه ساز ایجاد امنیت مادی و معنوی می دانند. هدف از انجام این پژوهش بررسی نقش اطلاعات در تأمین امنیت با الهام از آموزه های قرآن کریم است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این سؤال است که: نقش اطلاعات در تأمین امنیت مبتنی بر آیات قرآن کریم چیست؟ این پژوهش از نوع کیفی بوده و با تحلیل محتوای تعدادی از آیات قرآن کریم که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به اطلاعات یا امنیت اشاره داشته و استخراج مفاهیم کلیدی مرتبط با **واژگان کلیدی** پژوهش و برقراری ارتباط مفهومی میان آن ها، مدلی مفهومی طراحی نموده است. جامعه آماری این پژوهش، کل قرآن کریم و روش نمونه گیری از نوع موردی است. این مقاله به بررسی نقش اطلاعات در تأمین امنیت از منظر آموزه های قرآنی می پردازد. نتایج تحلیل متون قرآنی نشان می دهد که اطلاعات جایگاهی بنیادین و راهبردی در شکل گیری، حفظ و توسعه امنیت اجتماعی دارد و فراتر از ابزار نهادهای امنیتی، یکی از ارکان فرهنگ دینی به شمار می آید. از دیدگاه قرآنی، اطلاعات، علاوه بر نقش دفاعی، به عنوان ابزاری برای تحلیل دقیق ظرفیت ها و تهدیدات و تقویت همبستگی اجتماعی و عدالت شناخته می شود. این چارچوب دینی، مبنایی برای طراحی سیاست های امنیتی است که ضمن حفظ ملاحظات امنیتی، اعتماد اجتماعی و مشروعیت فرهنگی را تقویت

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد علوم شناختی - تحلیلی دانشکده علوم و فنون فارابی

می‌کند. در نتیجه، اطلاعات در قرآن کریم به مثابه سرمایه‌ای راهبردی جهت تأمین امنیت همه جانبه و پایداری اجتماعی مطرح می‌گردد. یافته‌های این مطالعه نشان می‌دهد که اطلاعات و امنیت، رابطه‌ای مستقیم و تعاملی با یکدیگر دارند، به گونه‌ای که افزایش حجم و سرعت اطلاعات علاوه بر اینکه نیازمند تدابیر امنیتی دقیق‌تر، هوشمندتر و فتاورانه‌تر است، می‌توان برای ارتقاء توان امنیت ملی از اطلاعات و کارکردهای نوظهور آن استفاده نمود. تقویت ظرفیت‌های اطلاعاتی کشور و توسعه نظام‌های هوشمند تحلیل داده، یکی از شروط لازم برای بقاء، اقتدار و انسجام نظام‌های سیاسی در عصر جنگ‌های شناختی و تهدیدات ترکیبی است.

واژگان کلیدی

اطلاعات، امنیت، قرآن کریم

مقدمه و بیان مسأله

امنیت به عنوان یکی از ارکان بنیادین بقا و شکوفایی جوامع انسانی، همواره در کانون توجه رشته‌های مختلف علمی، از علوم سیاسی و روابط بین‌الملل تا مدیریت و فناوری اطلاعات، قرار داشته است. تحقق امنیت پایدار در سطوح خرد و کلان، در گرو تصمیم‌سازی دقیق و سیاست‌گذاری آگاهانه است که خود مستلزم دسترسی به داده‌ها و اطلاعات معتبر، بهنگام و پردازش شده است. در واقع، اطلاعات صحیح، سوخت موتور تحلیلی نظام‌های امنیتی و پیش‌نیاز هرگونه اقدام پیشگیرانه و کنترلی مؤثر محسوب می‌شود. فقدان یا نقصان در این اطلاعات، تصمیم‌گیران را در فضایی از ابهام و عدم قطعیت رها می‌سازد و هرگونه تلاش برای تأمین امنیت را به اقدامی نامطمئن و محکوم به شکست بدل می‌نماید. قرآن کریم، به عنوان کتابی جامع و هدایت‌گر، به اهمیت اطلاعات و دانش در برقراری امنیت فردی و اجتماعی توجه ویژه‌ای دارد.

امنیت در فرهنگ دینی و اسلامی از جایگاه بالایی برخوردار است و به اهمیت و ارزش این نیاز اجتماعی در آیات متعدد قرآن کریم اشاره شده است و در برخی از آیات نیز قبل از پرداختن به امور دیگر، این موضوع مورد توجه و دقت قرار گرفته است. (نوبری و اسماعیلی، ۱۳۹۹: ۳)

اطلاعات به عنوان ابزار اصلی در تصمیم‌گیری‌های درست و پیشگیری از خطرات، نقش مهمی در حفظ امنیت دارد. خداوند در قرآن به پیامبر و مؤمنان تأکید می‌کند که با آگاهی کامل و شناخت صحیح از دشمن، آگاهی از نيات قلبی و اقدامات مخفیانه و پشت پرده دشمنان و عدم اعتماد به رفتار ظاهری آن‌ها (... وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا عَصَوْا عَلَيْكُمْ إِلَّا تَأْمِلُ مِنَ الْغَيْظِ...)، بتوانند از تهدیدها پیشگیری کنند و جامعه را محافظت نمایند (سوره آل عمران، آیه ۱۱۹).

از سوی دیگر، قرآن به روشنگری، انتشار حقایق و جلوگیری از انتشار دروغ‌ها و شایعات نادرست تأکید دارد (سوره حجرات، آیه ۶) که این امر نیز به شکل مستقیم در ایجاد امنیت اجتماعی تأثیرگذار است؛ بنابراین، نقش اطلاعات صحیح و شفاف در تأمین امنیت از منظر قرآن، هم از نظر پیشگیری و هم از نظر واکنش به خطرات، جایگاهی بسیار مهم دارد. با توجه به اهمیت اطلاعات در عصر حاضر، نقش آن در تأمین امنیت ملی به عنوان یک عنصر حیاتی و راهبردی شناخته می‌شود. اطلاعات دقیق و به موقع به تصمیم‌گیرندگان ملی این امکان را می‌دهد تا تهدیدات داخلی و خارجی را شناسایی، ارزیابی و خنثی کنند. این امر نه تنها در حوزه امنیت سخت افزاری مانند نظامی، بلکه در حیطه‌های امنیت نرم افزاری مانند امنیت اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی نیز کاربرد دارد. به عنوان مثال، سامانه‌های اطلاعاتی می‌توانند با شناسایی توطئه‌های دشمنان، برنامه‌ریزی برای بحران‌ها و حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی کشور، مانع از غافلگیری استراتژیک شده و ثبات و حاکمیت ملی را تضمین کنند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۸: ۷۴). از منظر قرآن کریم نیز اهمیت آگاهی و دانش به وضوح مورد تأکید قرار گرفته است (سوره مجادله، آیه ۱۱)

قرآن کریم در آیات متعددی به موضوع امنیت اجتماعی، فردی و معنوی پرداخته است و راهکارهایی مبتنی بر عدالت (سوره نساء، آیه ۱۳۵)، شناخت دشمن (سوره یوسف، آیه ۵)، حفظ حریم جامعه و جلوگیری از تزلزل انسجام اجتماعی (تأکیدات قرآن کریم در خصوص اجتناب از بسیاری از گمان‌ها: اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ، تجسس نکردن: وَلَا تَجَسَّسُوا، غیبت نکردن: وَلَا يَغْتَبِ) (سوره حجرات، آیه ۱۲) ارائه داده است. لذا بررسی

دقیق نقش اطلاعات و آگاهی در تأمین امنیت از منظر قرآن، می‌تواند راهگشای توسعه راهکارهای نوین امنیتی با رویکرد معنوی و انسانی باشد.

اهمیت پژوهش حاضر در این است که در دنیای امروز، با گسترش فناوری‌های اطلاعاتی و افزایش تهدیدات امنیتی در حوزه‌های مختلف، ضرورت بهره‌گیری از اطلاعات دقیق و به موقع برای تأمین امنیت به یکی از الزامات حیاتی تبدیل شده است. بررسی نقش اطلاعات در این چارچوب دینی، می‌تواند به توسعه رویکردهای نوین امنیتی منجر شود که علاوه بر کارآمدی، از لحاظ اخلاقی و معنوی نیز قابل قبول باشند. همچنین پژوهش‌هایی از این نوع، می‌توانند راهکارهای متقن و کاربردی، برگرفته از آموزه‌های قرآن کریم را برای اجرا و پیاده‌سازی در جامعه و مقابله با تهدیدات نوین ارائه دهند و به بهبود سیاست‌گذاری‌های امنیتی در جوامع اسلامی کمک کنند؛ از این رو، این پژوهش نه تنها از منظر نظری بلکه از نظر کاربردی نیز اهمیت ویژه‌ای دارد و می‌تواند نقش مؤثری در بهبود کیفیت نظام‌های امنیتی داشته باشد. این پژوهش با تمرکز بر نقش اطلاعات در تأمین امنیت از منظر قرآن کریم، تلاش می‌کند خلأ موجود را پر کرده و بستر مناسبی برای ادغام دانش دینی و علوم امنیتی فراهم آورد.

ضرورت انجام تحقیق

در خصوص ضرورت انجام این پژوهش، با توجه به پیچیدگی روزافزون تهدیدات امنیتی در دنیای معاصر و اهمیت اطلاعات به عنوان اصلی‌ترین ابزار در مقابله با این تهدیدات، ضرورت دارد که چارچوب‌های نظری و عملی کارآمدی برای بهره‌گیری از اطلاعات در تأمین امنیت تدوین شود. آموزه‌های قرآن کریم با تأکید بر کسب علم و آگاهی به عنوان رکن اساسی در شناخت حقیقت و مقابله با دشمنان، می‌تواند مبنای نظری قوی و منبع غنی برای چنین چارچوب‌هایی باشد.

از سوی دیگر، بسیاری از نظام‌های امنیتی در کشورهای اسلامی، علی‌رغم برخورداری از فناوری‌های پیشرفته، کمتر به بهره‌گیری از آموزه‌های دینی و خصوصاً قرآن کریم در ساختارهای اطلاعاتی خود توجه کرده‌اند. این خلأ موجب شده تا بعضاً راهکارهای امنیتی کارآمدی که بتوانند با تهدیدات معنوی، فرهنگی و روانی مقابله کنند، در این نظام‌ها نهادینه نشود؛ بنابراین، تحقیق در این زمینه می‌تواند به غنی‌سازی دانش امنیتی

با رویکردی اسلامی کمک کند. علاوه بر این، اهمیت اجتماعی و فرهنگی تأمین امنیت در جوامع اسلامی موجب شده است که تبیین نقش اطلاعات در تأمین امنیت از منظر قرآن، نه تنها در سطح تخصصی بلکه در سطح عمومی جامعه نیز ضرورت یابد. چنین پژوهشی می‌تواند باعث افزایش آگاهی عمومی نسبت به اهمیت اطلاعات در حفظ امنیت و ارتقای فرهنگ امنیتی مبتنی بر ارزش‌های دینی شود که این امر به نوبه خود به کاهش آسیب‌پذیری‌های اجتماعی کمک خواهد کرد.

هدف از انجام این پژوهش این است که با استفاده از مفاهیم والای قرآن کریم در ابتدا اطلاعات و امنیت را شناخته و سپس نقش اطلاعات در تأمین امنیت را با بهره‌مندی از بحر بیکران مفاهیم قرآن کریم تبیین گردد.

پیشینه تحقیق

احمد سادات در مقاله‌ای با عنوان «نقش بصیرت (درک اطلاعاتی) در تأمین امنیت از دیدگاه قرآن» که در سال ۱۳۹۶ در مجله مطالعات راهبردی جهان اسلام به چاپ رسیده، بصیرت را معادل هوشمندی اطلاعاتی در مدیریت تهدیدات می‌داند و با تحلیل آیات، نشان می‌دهد که فقدان بصیرت موجب انحراف و ناامنی می‌شود (مثال از قوم بنی اسرائیل، داستان طالوت و جالوت).

زهرا رضایی در پایان‌نامه‌ای با عنوان «بررسی مفاهیم اطلاعات و امنیت در قرآن کریم» که در سال ۱۳۹۸ در دانشگاه الزهراء (س)، دانشکده الهیات انجام شده مفاهیم اطلاعات (علم، آگاهی، بصیرت، خبر) را در قرآن بررسی کرده و نشان داده که این مفاهیم پایه‌ای برای تحقق امنیت فکری و اجتماعی هستند و اطلاعات در قرآن به عنوان نیروی پیشگیرانه در برابر تهدیدات داخلی و خارجی معرفی می‌شود.

محسن قرائتی در کتابی با عنوان «امنیت و اطلاعات در روایات و قرآن» که در سال ۱۴۰۰ توسط کتابخانه مجازی الفبا (چاپ قم، لاهیجی) منتشر شده است، به بررسی موضوعات مرتبط با امنیت، اطلاعات، رازداری، افشاگری و آگاهی در قرآن و روایات اسلامی می‌پردازد. نویسنده با استفاده از آیات قرآن و احادیث اهل بیت (ع)، اهمیت حفظ اسرار، حریم خصوصی، نقش اطلاعات در هدایت و گمراهی و وظایف فردی و اجتماعی در برخورد با اخبار و اطلاعات را تبیین می‌کند. کتاب تلاش دارد نشان دهد

که امنیت در اسلام تنها به جنبه نظامی محدود نیست، بلکه ابعاد اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی نیز دارد و آگاهی درست و مدیریت اطلاعات نقش کلیدی در حفظ امنیت جامعه ایفا می‌کند.

مقالات و پژوهش‌هایی پیرامون امنیت در قرآن کریم انجام شده لیکن در خصوص نقش اطلاعات در تأمین امنیت از منظر قرآن کریم پژوهش‌های زیادی انجام نشده است؛ از این رو به نظر می‌رسد، جای خالی پژوهش‌هایی با رویکرد اطلاعاتی و امنیتی، به ویژه اگر محتوای پژوهش، مبتنی بر مفاهیم والای قرآن کریم باشد، در محیط دانشگاهی و جوامع اطلاعاتی و امنیتی احساس می‌شود؛ بنابراین در نظر است در پژوهش حاضر به مسئله نقش اطلاعات در تأمین امنیت از منظر قرآن کریم پرداخته و ابعاد و زوایای مختلف مورد بررسی و واکاوی قرار گیرد.

مفاهیم و چارچوب نظری

تعریف اطلاعات: اطلاعات در لغت جمع اطلاع به معنای آشکارشدن (بخشی، ۱۳۹۳: ۲۹) و در اصطلاح علوم امنیتی، اطلاعات به اخباری که با تدوین و اجرای سیاست کشورها جهت تأمین منافع امنیتی و مقابله با تهدیدات حریفان بالفعل و یا بالقوه نسبت به آن منافع سروکار دارد، اطلاق می‌شود. (همان: ۳۰). منظور از اطلاعات در این پژوهش، اخبار و اطلاعات واصله از منابع رسمی، منابع آشکار و پنهان و منابع فنی و الکترونیکی است.

تعریف امنیت: واژه امنیت در زبان فارسی مصدر جعلی است و به معنای آسایش، سلامت، ایمن شدن، در امان بودن، آسودگی و بی‌گزندی است. این کلمه در زبان عربی از ماده ((امن)) گرفته شده است و به معنای آرامش قلبی، از بین رفتن ترس و ضد خوف است. (بخشی، ۱۳۹۳: ۳۹) امنیت در بنیادی‌ترین معنای خود، به رهایی از تهدید یا ترس اشاره دارد. با این حال، در مطالعات بین‌الملل، این مفهوم عمدتاً به رهایی از تهدید ناشی از اقدامات نظامی عمدی معطوف است. در چارچوب گسترده‌تر، امنیت به حفاظت از ارزش‌ها در برابر تهدیداتی اطلاق می‌شود که آن‌ها را به خطر می‌اندازند. (Buzan, 1998: 21). منظور از امنیت در این پژوهش، امنیت ملی - شامل امنیت نظامی و سیاسی و اجتماعی و ... - است.

اطلاعات از منظر قرآن کریم

قرآن کریم به طور مستقیم و غیرمستقیم بر اهمیت کسب و استفاده صحیح از اطلاعات تأکید فراوان دارد. اطلاعات در قرآن به معنای آگاهی، دانش و شناخت حقیقت است که زمینه ساز تصمیم گیری های درست و حفاظت از جامعه و فرد است. در آیه ای از سوره حجرات، خداوند مسلمانان را به تحقیق و بررسی اخبار و اطلاعات دعوت می کند تا از اشتباهات و ضررهای احتمالی جلوگیری شود: «ای کسانی که ایمان آورده اید، اگر فاسقی خبری برای شما آورد، آن را بررسی کنید، مبادا گروهی به نادانی کاری کنند و سپس پشیمان شوید» (حجرات/آیه ۶). این آیه اهمیت دقت در جمع آوری و تحلیل اطلاعات را به وضوح نشان می دهد (طباطبایی، ۱۳۹۲: ۳۳۵/۲۰). علاوه بر آن، قرآن کریم به نقش اطلاعات در آمادگی دفاعی و مقابله با تهدیدات نیز اشاره می کند. در آیه ۶۰ سوره انفال، خداوند مسلمانان را به آماده سازی تمام قدرت و ابزارها دعوت می کند تا در مقابل دشمنان مقاومت کنند؛ این امر بدون داشتن اطلاعات صحیح و جامع درباره دشمن و شرایط محیطی ممکن نیست: «و برای مقابله با آن ها هرچه توان دارید، آماده کنید» (سوره انفال/آیه ۶۰). این نشان دهنده اهمیت نقش اطلاعات در امنیت و حفاظت از جامعه است (طباطبایی، ۱۳۹۲: ۲۹۰/۸). همچنین، قرآن کریم در سوره بقره، آیه ۲۸۲، به اهمیت مستندسازی و ثبت اطلاعات در معاملات و قراردادهای تأکید می کند تا حقوق افراد حفظ شود و از بروز اختلافات جلوگیری گردد: «ای کسانی که ایمان آورده اید، هنگام معامله تا وقتی سررسید آن است، بنویسید». این آیه ارزش حفظ و نگهداری دقیق اطلاعات را در امور اجتماعی و اقتصادی یادآور می شود که به نوبه خود موجب ایجاد امنیت اقتصادی و اجتماعی می گردد (طباطبایی، ۱۳۹۲: ۴۷۵/۲).

امنیت از منظر قرآن کریم

قرآن کریم امنیت را مفهومی فراتر از فقدان تهدیدات فیزیکی می داند و آن را شامل آرامش قلبی، سلامت اجتماعی و حفظ عدالت در جامعه معرفی می کند. امنیت در قرآن، هم امنیت مادی و هم معنوی را دربرمی گیرد؛ به گونه ای که انسان ها هم در بعد جسمانی و هم در بعد روحی احساس آرامش کنند. درآیات متعددی از قرآن کریم، بر تلاش و صبر برای حفظ امنیت و پیروزی تأکید شده است (سوره عنکبوت/آیه ۶۹، سوره آل عمران/آیه

۱۶۰، سوره بقره / آیه ۱۵۳). همچنین، قرآن کریم امنیت را به عنوان هدیه‌ای از جانب خداوند معرفی می‌کند که در صورت پیروی از دستورات الهی به انسان‌ها اعطا می‌شود: «الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (سوره رعد/ آیه ۲۸). این آیه نشان می‌دهد که امنیت روحی و روانی از طریق ذکر خدا و ایمان به دست می‌آید (تفسیر المیزان، جلد ۱۳، ص ۳۵۰).

نسبت اطلاعات و امنیت

برابر نظر قرآن کریم، امنیت از نعمت‌هایی است که خداوند آن را بر بشر منت گذاشته است. «... آمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ» - (از بیمی [که از دشمن داشتند] ایمنی‌شان بخشید). (سوره قریش/ آیه ۴). برقراری امنیت بدون دستگاه‌های نظارتی و اطلاعاتی محقق نمی‌شود. (قرائتی، ۱۴۰۰: ۲۱). امنیت جامع زمانی محقق می‌شود که انسان اطلاع کامل از دشمنان و اهداف، ابزار، امکانات، شیوه‌ها، یاران و تبلیغات و ... داشته باشد. (همان، ۲۶) در عصر حاضر، اطلاعات به یک «منبع قدرت استراتژیک» و یک «دارایی حیاتی» برای دولت-ملت‌ها تبدیل شده است. نسبت بین اطلاعات و امنیت ملی یک رابطه دوطرفه و حیاتی است:

۱. اطلاعات به عنوان بستر امنیت ملی: تصمیم‌گیری صحیح در حوزه امنیت ملی، از سطح راهبردی تا عملیاتی، کاملاً وابسته به داشتن اطلاعات دقیق، به موقع و قابل اعتماد در مورد نیات و توانایی‌های دشمنان بالقوه، تهدیدات غیرسنتی (مانند تروریسم و سایبری) و حتی متحدان است. بدون برتری اطلاعاتی، امنیت ملی قابل تحقق نیست.

۲. امنیت اطلاعات به عنوان جزئی از امنیت ملی: از سوی دیگر، حفاظت از اطلاعات حساس ملی (اعم از اسناد محرمانه، زیرساخت‌های حیاتی دیجیتال و دارایی‌های فکری) در برابر جاسوسی، خرابکاری یا افشای غیرمجاز، خود یک رکن اصلی امنیت ملی محسوب می‌شود. تهدیدات سایبری به وضوح نشان می‌دهند که چگونه امنیت اطلاعات مستقیماً با امنیت ملی گره خورده است.

به بیان دیگر، اطلاعات هم «ابزار» تضمین امنیت ملی است (از طریق تصمیم‌گیری آگاهانه) و هم «هدف» برای نقض امنیت ملی است (وقتی که دشمن به آن دسترسی پیدا می‌کند) (Buzan & Hansen, ۲۰۰۹: ۲۲۱)

اطلاعات امنیتی نه تنها یک ابزار عملیاتی در مقابله با تهدیدات، بلکه یکی از بنیان‌های راهبردی برای تحقق امنیت ملی است. اهمیت آن در جهان پرآشوب کنونی، ایجاب می‌کند که دولت‌ها سرمایه‌گذاری جدی در حوزه اطلاعات و تحلیل‌های امنیتی داشته باشند. بدون اطلاعات دقیق، امنیت ملی شکننده و تصمیم‌گیری سیاسی ناقص خواهد بود. (Treverton, ۲۰۰۱)

مبانی مفهومی

نقش اطلاعات در تأمین امنیت دارای وجوه متنوعی است و از منظر علوم مختلف قابل بررسی است. در ذیل به نقش اطلاعات در تأمین امنیت از منظر برخی از این علوم پرداخته شده است:

۱. از منظر علوم سیاسی: در علم سیاست، اطلاعات به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی در تصمیم‌سازی و سیاست‌گذاری امنیتی تلقی می‌شود. دولت‌ها برای پیش‌بینی تهدیدات، مدیریت بحران‌ها و تنظیم سیاست خارجی نیازمند داده‌های دقیق، به روز و تحلیل‌شده‌اند. اطلاعات صحیح می‌تواند منجر به اجتناب از تصمیمات اشتباه یا پرهزینه در حوزه امنیت ملی شود. به طور خاص، نظریه واقع‌گرایی (Realism) بر این نکته تأکید دارد که بقای دولت‌ها در محیط بین‌المللی آنارشیک، در گروی توان اطلاعاتی برای شناسایی تهدیدات و توازن قدرت است. (Waltz, ۱۹۷۹)

۲. از منظر جامعه‌شناسی: جامعه‌شناسی امنیت تأکید دارد که امنیت صرفاً مقوله‌ای فیزیکی یا نظامی نیست، بلکه شامل احساس امنیت در جامعه نیز می‌شود. اطلاعات، به ویژه در حوزه رسانه و افکار عمومی، نقشی اساسی در شکل‌دهی به برداشت‌های مردم از امنیت دارند. اگر اطلاعات به درستی مدیریت نشود، ممکن است سبب انتشار شایعات، بی‌اعتمادی اجتماعی یا حتی بی‌ثباتی سیاسی شود؛ بنابراین، جامعه‌ای آگاه و دارای دسترسی به اطلاعات معتبر، کمتر در برابر جنگ‌های روانی و عملیات اطلاعاتی دشمنان آسیب‌پذیر است. (Giddens, ۱۹۹۱)

۳. از منظر علوم ارتباطات: در این حوزه، اطلاعات به عنوان یک ابزار قدرت نرم (soft power) تحلیل می شود. کنترل و هدایت اطلاعات در رسانه ها می تواند افکار عمومی داخلی و خارجی را به نفع امنیت ملی شکل دهد. نقش رسانه های اجتماعی، خبرگزاری ها و فضای مجازی در تأثیرگذاری بر امنیت ملی امروزه بسیار پررنگ شده است؛ چه به عنوان ابزار دفاعی و چه در عملیات تهاجمی اطلاعاتی علیه تهدیدات هیبریدی. کشورهایی که از نظر ارتباطی قدرتمندند، در میدان جنگ اطلاعاتی از برتری برخوردار می شوند. (Nye, ۲۰۰۴)

۴. از منظر مدیریت و فناوری اطلاعات: در علوم مدیریتی، اطلاعات به عنوان منبعی استراتژیک برای تصمیم گیری امنیتی تلقی می شود. سامانه های اطلاعاتی، داده کاوی، هوش مصنوعی و سامانه های هشدار سریع از ابزارهای کلیدی در پیشگیری از تهدیدات امنیتی هستند. تحلیل کلان داده ها (Big Data) و یادگیری ماشین به نهادهای امنیتی کمک می کند تا از داده های حجیم، الگوهای رفتاری مجرمان یا تروریست ها را استخراج کرده و اقدامات پیشگیرانه انجام دهند (Laudon, ۲۰۲۰).

۵. از منظر حقوق و مطالعات امنیتی: در حقوق بین الملل و مطالعات امنیتی، اطلاعات دارای جنبه های حقوقی و اخلاقی مهمی است. مسائلی چون حق دسترسی به اطلاعات، محرمانگی، حریم خصوصی و افشای اطلاعات طبقه بندی شده، تأثیر مستقیمی بر مشروعیت اقدامات امنیتی دولت ها دارد. استفاده نادرست از اطلاعات، مانند شنود غیرقانونی یا نظارت گسترده بدون مجوز، می تواند تهدیدی برای دموکراسی و حقوق بشر باشد؛ بنابراین، تنظیم سیاست های امنیتی باید در چارچوب قانون و حقوق عمومی انجام شود (Solove, 2008).

۶. از منظر علوم امنیتی ملی: در چارچوب مطالعات امنیت ملی، اطلاعات امنیتی (Intelligence) جایگاهی راهبردی و محوری دارد. اطلاعات امنیتی به مجموعه داده ها، تحلیل ها و ارزیابی هایی اطلاق می شود که به منظور شناسایی تهدیدات، درک محیط امنیتی و پشتیبانی از تصمیم گیری های کلان امنیتی جمع آوری، پردازش و تفسیر می شود. نقش آن در تأمین امنیت ملی را می توان در چند بُعد کلیدی بررسی کرد:

۱-۶. شناسایی و پیش بینی تهدیدات: اطلاعات امنیتی ابزار اصلی برای پیش بینی تهدیدات خارجی و داخلی است. سرویس های اطلاعاتی با تحلیل داده های

جمع‌آوری شده از منابع آشکار و پنهان (Open Source & HUMINT/SIGINT) تلاش می‌کنند تا رفتار دشمنان، گروه‌های تروریستی، عوامل نفوذ و تهدیدات سایبری را رصد و تفسیر کنند. پیش‌بینی به موقع یک تهدید می‌تواند به خنثی سازی آن قبل از وقوع بینجامد. (Lowenthal, ۲۰۲۰)

۲-۶. پشتیبانی از تصمیم‌گیری استراتژیک: در فرآیند تصمیم‌سازی کلان ملی، نهادهای امنیتی و نظامی نیازمند اطلاعات دقیق برای ارزیابی هزینه‌ها، منافع و پیامدهای اقدامات خود هستند. اطلاعات امنیتی مانند چشم و گوش حاکمیت عمل می‌کند و به تصمیم‌گیران کمک می‌کند تا تصمیماتی مبتنی بر واقعیت بگیرند، نه گمانه‌زنی. این مسئله در بحران‌های مرزی، حملات سایبری، یا عملیات ضدتروریستی حیاتی است. (Treverton, ۲۰۰۱)

۳-۶. مقابله با جنگ ترکیبی و تهدیدات نوین: در عصر مدرن، تهدیدات امنیت ملی تنها نظامی نیستند. جنگ ترکیبی (Hybrid Warfare)، شامل حملات اطلاعاتی، سایبری، اقتصادی و رسانه‌ای می‌شود. در این شرایط، اطلاعات امنیتی نقشی کلیدی در شناسایی این تهدیدات نرم و مقابله با آن‌ها ایفا می‌کند. عملیات شناختی (Cognitive Warfare) که به دنبال تغییر ادراک و اراده مردم و نخبگان است، تنها با ابزارهای اطلاعاتی قابل شناسایی و کنترل است. (Hoffman, ۲۰۰۹)

۴-۶. حفاظت از زیرساخت‌های حیاتی و حاکمیت ملی: اطلاعات امنیتی به نهادهای دفاعی کمک می‌کند تا از زیرساخت‌های حیاتی کشور (نیروگاه‌ها، شبکه بانکی، حمل و نقل، اینترنت) در برابر خرابکاری، جاسوسی یا حملات سایبری محافظت کنند. این اطلاعات همچنین در مقابله با نفوذ خارجی، جاسوسان یا شبکه‌های تخریب‌گر داخلی استفاده می‌شود تا اقتدار و حاکمیت ملی خدشه دار نشود. (Clarke, ۲۰۱۰)

۵-۶. ایجاد بازدارندگی و تولید قدرت ملی: قدرت اطلاعاتی، یکی از ارکان قدرت ملی است. کشوری که اطلاعات قدرتمند و دقیق دارد، در برابر دشمن بازدارنده‌تر است و می‌تواند مانع از بروز درگیری شود. اطلاعات به عنوان مؤلفه‌ای از قدرت نرم و سخت، به کشور امکان می‌دهد تا در میدان رقابت بین‌المللی جایگاهی مؤثرتر کسب کند. (Nye, ۲۰۱۱)

تجزیه و تحلیل

پس از بررسی تعدادی از آیاتی که به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به اطلاعات یا امنیت اشاره داشته و استخراج مفاهیم مرتبط با اطلاعات یا امنیت، مؤلفه‌های امنیتی استخراج و در جداول زیر دسته‌بندی و در نهایت بر اساس این مؤلفه‌ها، مدل مفهومی طراحی گردید.

در قرآن کریم، واژه «اطلاعات» به صورت مستقیم نیامده است، لیکن از ریشه‌های واژه اطلاعات و معادل آن در قرآن معمولاً با واژگان و مفاهیم نزدیک بیان شده است؛ مانند: لِيُظْلِعَكُمْ (آل عمران آیه ۱۷۰)، تَطْلُعُ (مائده آیه ۱۳)، أَطْلَعُ (مریم آیه ۷۸)، مُطْلِعُونَ (صافات آیه ۵۴).

با توجه به اینکه در این پژوهش منظور از اطلاعات، اطلاعات مورد استفاده در فعالیت‌های امنیتی است، در ادامه، فهرستی از آیات قرآن کریم که واژگان مرتبط با «اطلاعات امنیتی» یا مشتقات آن در آن‌ها آمده، آورده شده است.

جدول شماره ۱- بخشی از آیات قرآن کریم با موضوع اطلاعات

ردیف	سوره	شماره آیه	تفسیر و تلخیص آیه در مورد اطلاعات
۱	حجرات	۶	لزوم تحقیق و تبیین و کسب دانش و آگاهی در خصوص موضوعات آشکار و پنهان
۲	آل عمران	۱۷۹	آگاهی جامع و صحیح از مسیر انسان‌های برگزیده که منشأ آگاهی آن‌ها هم خداوند متعال است حاصل می‌شود.
۳	یوسف	۱۵	فهمیدن و دانستن، ابزارهای مهمی برای کسب اطلاعات صحیح هستند.
۴	حجرات	۱۲	محافظت از اسرار شخصی - لزوم رعایت حریم خصوصی مگر زمانی که به امنیت اجتماعی مربوط باشد.
۵	ممتحنه	۱	عدم نزدیکی بیش از حد به دشمن و احتیاط به منظور جلوگیری از افشای ناآگاهانه اسرار به دشمن
۶	نسا	۷۱	اتخاذ حذر و احتیاط به منظور مصون سازی امنیت و جمع آوری اطلاعات
۷	آل عمران	۱۱۸	اهمیت «غریبال امنیتی» و جلوگیری از نفوذ دشمن

جدول شماره ۲ - بخشی از آیات قرآن کریم با موضوع امنیت

ردیف	سوره	شماره آیه	تفسیر و تلخیص آیه در مورد امنیت
۱	بقره	۸۴ و ۸۵	مهاجرت اجباری ظلم است و بازپس گیری وطن مشروعیت دارد - حق حفاظت از وطن
۲	انفال	۶۰	تأکید بر قدرت بازدارنده و اهمیت آمادگی دفاعی
۴	نحل	۱۱۲	امنیت شرط شکوفایی
۵	انفال	۲۷	۱- مسئولیت در حفظ امانات قومی و اطلاعات داخلی. ۲- خیانت به اعتماد جامعه، ضربه به امنیت ملی
۶	احزاب	۶۱	حذف عوامل تهدید امنیت روانی

جدول شماره ۳ - اهم آیات قرآن کریم پیرامون امنیت و مشتقات آن و واژگان همسو

ردیف	متن آیه	آدرس آیه	ترجمه آیه	تفسیر مختصر آیه	مؤلفه امنیتی آیه
۱	وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ ...	سوره مبارکه انفال آیه ۶۰	و برای مقابله با دشمنان تا آنجاکه می توانید، قدرت و تجهیز نظامی فراهم کنید؛ با این کار دشمن خدا و دشمن خودتان و دیگران را می ترسانید ...	آیه دستور به آماده سازی قوا و تجهیزات نظامی به منظور بازدارندگی و حفظ امنیت کشور می دهد. این آمادگی سبب جلوگیری از تجاوز دشمنان می شود. (تفسیر المیزان، ج ۸، ص ۳۰۵)	۱) ایجاد و حفظ توانمندی نظامی ۲) ایجاد بازدارندگی
۲	وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يَخْرُجُوكَ ...	سوره مبارکه انفال آیه ۳۰	و (یاد کن) هنگامی که کافران نقشه می کشیدند که قدم هایتان را استوار کنند و شما را بکشند یا از خانه هایتان بیرون کنند ...	این بخش از آیه به این موضوع اشاره دارد که کافران درصدد توطئه و مکر علیه پیامبر (ص) هستند. (تفسیر نمونه، ج ۷، ص ۱۴۵)	هوشیاری و آمادگی در برابر تهدیدات پنهان
۳	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ	سوره مبارکه توبه آیه ۱۲۳	ای کسانی که ایمان آورده اید، با کفار اطراف خود بجنگید و در شما سخت گیری و استقامت ببینند و بدانید که خدا با پرهیزکاران است.	این آیه مسلمانان را به دفاع قاطع و جدی در برابر تهدیدات نزدیک، به ویژه دشمنانی که اطرافشان را احاطه کرده اند، دعوت می کند. (تفسیر المیزان، ج ۹، ص ۱۱۵)	۱) دفاع فعال و پیشگیرانه ۲) تمرکز بر امنیت مرزها و پیرامونی

ردیف	متن آیه	آدرس آیه	ترجمه آیه	تفسیر مختصر آیه	مؤلفه امنیتی آیه
۴	وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقَاتِلُوكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ	سوره مبارکه بقره آیه ۱۹۰	در راه خدا با کسانی که با شما می جنگند بجنگید و [هنگام جنگ از حدود الهی] تجاوز نکنید که خدا تجاوزکاران را دوست ندارد.	این آیه یکی از پایه های اصلی جهاد دفاعی در اسلام است. خداوند فرمان می دهد که مسلمانان فقط با کسانی بجنگند که با آن ها می جنگند؛ یعنی جنگ باید حالت دفاعی داشته باشد، نه تهاجمی.... (تفسیر مجمع البیان، ج ۱، ص ۴۹۵)	(۱) دفاع مشروع (۲) دفاع محکم و قاطع در برابر دشمن (دفاع مقدم بر تهاجم)
۵	قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ	سوره مبارکه توبه آیه ۲۹	با کسانی از اهل کتاب که به خدا و روز قیامت ایمان نمی آورند و آنچه را خدا و پیامبرش حرام کرده اند، حرام نمی شمارند و دین حق را نمی پذیرند، بجنگید تا با دست خود در حالی که [نسبت به احکام دولت اسلامی] متواضع و فروتن اند، جزیه بپردازند.	آیه ای درباره مقابله نظامی تا رسیدن به امنیت و نظم. این آیه اشاره می کند که پس از پذیرش جزیه (مالیات ویژه غیرمسلمانان تحت حکومت اسلامی به عنوان تضمین امنیت و حفظ نظم)، جنگ متوقف می شود و آنان در وضعیت ذلت و اطاعت قرار می گیرند؛ این، شکل خاصی از پیمان امنیتی در نظام اسلامی بوده است. (تفسیر المیزان، ج ۸، ص ۱۵۳)	(۱) حفظ نظم و ثبات داخلی (۲) کنترل و نظارت بر گروه های بالقوه تهدیدکننده (۳) اقدام دفاعی بر اساس معیارهای دینی و حقوقی
۶	إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُورٌ	سوره مبارکه صف آیه ۴	خدا کسانی را دوست دارد که صف زده در راه او جهاد می کنند [و از ثابت قدمی] گویی بنایی پولادین و استوارند	اهمیت نظم، اتحاد و هماهنگی در جبهه های جنگ، نیروهایی که منظم و منسجم در کنار هم می جنگند، مانند دیواری محکم و ساختاری یکپارچه اند که شکستن آن برای دشمن دشوار است. چنین وحدت و استقامت، نماد قدرت نظامی و عامل مهم حفظ امنیت ملی و موفقیت در میدان جنگ است.... این آیه به مسلمانان توصیه می کند که در دفاع از دین و کشور، متحد و منظم باشند. (تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۱۳۰)	(۱) انسجام، نظم و هماهنگی نیروهای نظامی (۲) تقویت روحیه جمعی و همکاری در تأمین امنیت ملی

جدول شماره ۴ - اهم آیات قرآن کریم پیرامون اطلاعات و مشتقات آن و واژگان همسو

ردیف	متن آیه	آدرس آیه	ترجمه آیه	تفسیر مختصر آیه	مؤلفه امنیتی آیه
۱	إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ...	سوره مبارکه نساء آیه ۵۸	خدا قاطعانه به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبانش بازگردانید و ...	امانت‌داری نه تنها به اموال بلکه به همه امور، از جمله اسرار و اطلاعات، اطلاق می‌شود و نقض امانت خیانت به خدا و جامعه است. (تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۴۳)	(۱) حفاظت از اطلاعات و امانت‌ها (۲) اعتماد و انسجام اجتماعی
۲	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ	سوره مبارکه انفال آیه ۲۷	ای اهل ایمان! [با فاش کردن اسرار و جاسوسی برای دشمن] به خدا و پیامبر خیانت نکنید و به امانت‌های میان خود هم خیانت نورزید، درحالی‌که می‌دانید.	حفظ و نگهداری امانت‌ها (اعم از اموال، اطلاعات، مسئولیت‌ها و ...) یکی از اصول اخلاقی و اجتماعی مهم است. خیانت در امانت به معنای سوءاستفاده، افشا، یا عدم انجام درست مسئولیت‌هاست. (تفسیر المیزان، ج ۹، ص ۶۸)	(۱) حفاظت از امانت‌ها و اطلاعات حساس (۲) داشتن آگاهی و مسئولیت‌پذیری در حفاظت از منافع ملی (۳) مبارزه با فساد و خیانت که تهدیدات جدی امنیتی هستند
۳	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا ...	سوره مبارکه حجرات آیه ۱۲	ای اهل ایمان! از بسیاری از گمان‌ها [در حق مردم] بپرهیزید؛ زیرا برخی از گمان‌ها گناه است و [در امور] که مردم پنهان ماندنش را خواهند نفحص و بی‌جوبی نکنید و ...	تجسس یعنی پیگیری و جستجوی بیش‌ازحد و بدون اجازه در امور خصوصی دیگران. این رفتار، نقض حریم خصوصی و زمینه‌ساز بی‌اعتمادی و شکاف در جامعه است. در زمینه امنیت ملی، تجسس غیرمجاز می‌تواند به افشای اسرار و آسیب به جامعه منجر شود. (تفسیر نمونه، ج ۲۲، ص ۱۸۴)	تجسس، ظن‌های بی‌اساس و غیبت، مؤلفه‌هایی کلیدی در حفظ امنیت اطلاعاتی، اجتماعی و سیاسی جامعه و در نتیجه امنیت ملی را برجسته می‌کند.

۴	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنِّ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ	سوره مبارکه حجرات آیه ۶	ای اهل ایمان! اگر فاسقی خبری برایتان آورد، خبرش را بررسی و تحقیق کنید تا مبادا از روی ناآگاهی، گروهی را آسیب و گزند رسانید و بر کرده خود پشیمان شوید.	آگاهی یا عمل بر اساس اطلاعات نادرست، تهدیدی جدی برای نظم و امنیت اجتماعی است. جامعه اسلامی باید از «فرهنگ شایعه‌پذیری و شتاب در داوری» فاصله بگیرد. اگر خبر از طرف افراد ظاهراً صلاح هم باشد، بررسی لازم است، چه رسد به فاسق. (تفسیر نمونه، ج ۲۲، ص ۱۷۱-۱۷۵)	۱) راستی‌آزمایی و اعتبارسنجی اطلاعات ۲) مقابله با شایعه‌پراکنی و اطلاعات غلط ۳) پرهیز از اقدامات نسنجیده و ناآگاهانه
---	--	-------------------------	---	--	--

جدول ۵: مؤلفه‌های امنیت ملی (این مؤلفه‌ها برگرفته از میراث تفسیری مرتبط با موضوع پژوهش هستند) و نقش اطلاعات در تأمین آن‌ها بر اساس آیات قرآن

ردیف	مؤلفه امنیت ملی	نقش اطلاعات در تأمین مؤلفه امنیت ملی	آیه و نشانی
۱	آمدگی و توان نظامی	اطلاعات دقیق و به‌روز از تهدیدات دشمن برای آماده‌سازی نیروها و تجهیزات نظامی ضروری است. اطلاع‌رسانی و آگاهی از نقشه‌ها و تاکتیک‌های دشمن نقش حیاتی دارد.	وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ... (انفال، ۶۰)
۲	هوشیاری در برابر تهدیدات پنهان (حسینی فاضل و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۵)	اطلاعات محرمانه و جاسوسی دشمن باید به‌دقت جمع‌آوری و تحلیل شود تا توطئه‌ها شناسایی و دفع شوند. عدم توجه به اطلاعات، زمینه آسیب‌پذیری امنیتی را فراهم می‌کند.	وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا... (انفال، ۳۰) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا. (نساء، ۷۱)
۳	انسجام و هماهنگی نیروهای نظامی	اشتراک و تبادل اطلاعات صحیح و منظم میان نیروها باعث افزایش هماهنگی و قدرت دفاعی می‌شود. اطلاعات نظامی منسجم، باعث شکل‌گیری صفوف منظم و قدرتمند می‌گردد.	إِنَّ اللَّهَ يَجِبُ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا... (صف، ۴)
۴	حفاظت از اسرار و امانت‌ها (امنیت اطلاعاتی)	حفاظت از اطلاعات حساس و امانت‌داری در امور امنیتی و اطلاعاتی از اساس حفظ امنیت ملی است. افشای اطلاعات به دشمن خسارت جدی وارد می‌کند.	إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا... (نساء، ۵۸)
۵	جلوگیری از خیانت و فساد اطلاعاتی	اطلاعات باید با امانت و مسئولیت‌پذیری مدیریت شود و خیانت در این زمینه به معنای از دست دادن اعتماد و امنیت اجتماعی است.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرُّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ... (انفال، ۲۷)

ردیف	مؤلفه امنیت ملی	نقش اطلاعات در تأمین مؤلفه امنیت ملی	آیه و نشانی
۶	مدیریت و کنترل شایعات و اطلاعات غلط	بررسی و تبیین دقیق اخبار و اطلاعات پیش از انتشار، مانع از ایجاد وحشت و آشوب اجتماعی می شود. راستی آزمایی اطلاعات از مؤلفه های حیاتی امنیت ملی است.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَائِسٌ بِبَيِّنَاتٍ فَتَّبِعُوا... (حجرات، ۶)
۷	حفظ حریم خصوصی و جلوگیری از تجسس غیرمجاز	احترام به حریم خصوصی افراد و پرهیز از تجسس غیرمجاز باعث حفظ انسجام اجتماعی و اعتماد عمومی می شود که در امنیت ملی نقش کلیدی دارد.	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا... (حجرات، ۱۲)
۸	مقابله با گروه های تهدیدکننده	استفاده از اطلاعات دقیق درباره گروه های بالقوه تهدیدکننده، مدیریت نظم داخلی و جلوگیری از بحران ها را امکان پذیر می سازد.	قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ... (توبه، ۲۹)

همچنین، در سوره بقره، آیه ۲۸۲، تأکید قرآن بر ثبت دقیق اطلاعات در معاملات و قراردادهای، بیانگر نقش اطلاعات در حفظ امنیت اقتصادی و اجتماعی است. این مستندسازی موجب کاهش اختلافات و حفظ حقوق افراد می شود و به امنیت جامعه کمک می کند (طباطبایی، ۱۳۹۲: ۲/۴۷۵).

اطلاعات به عنوان یکی از ارکان اساسی در تأمین امنیت، از دیدگاه قرآن کریم جایگاه ویژه ای دارد. قرآن کریم به مسئله تحقیق و تبیین پیرامون اخبار واصله و منشأ خبر به منظور تعیین صحت و سقم اخبار، جلوگیری از انحراف در اقدامات، جلوگیری از آسیب های ناشی از اطلاعات نادرست و کسب دانش و آگاهی تأکید فراوان می کند که در آیه ۶ سوره مبارکه حجرات به این موضوع اشاره شده است. این آیه بیانگر آن است که صحت و دقت اطلاعات، پیش نیاز امنیت روانی و اجتماعی است و اشتباه در آن می تواند زمینه ساز بحران ها و ناامنی ها گردد (سوره حجرات/ آیه ۶).

از منظر علمی نیز، اهمیت اطلاعات در حوزه امنیت به خوبی اثبات شده است. گلدمن معتقد است که اطلاعات دقیق و به موقع، پایه و اساس تصمیم گیری های امنیتی و مدیریت بحران است و هرگونه نقص یا اشتباه در اطلاعات می تواند منجر به شکست در تأمین امنیت شود. این دیدگاه کاملاً با رویکرد قرآنی همخوانی دارد که اطلاعات را به عنوان عاملی حیاتی در پیشگیری و مقابله با تهدیدات معرفی می کند. (Goldman، 2010)

علاوه بر این، آیه ۶۰ سوره انفال به ضرورت آمادگی کامل و بهره‌گیری از همه ظرفیت‌ها برای مقابله با دشمن اشاره دارد: «و برای مقابله با آن‌ها هرچه توان دارید، آماده کنید» (سوره انفال/آیه ۶۰). این آیه اهمیت وجود اطلاعات جامع و صحیح درباره تهدیدات و شرایط محیطی را نشان می‌دهد؛ زیرا بدون داشتن اطلاعات لازم، برنامه‌ریزی دفاعی و امنیتی نمی‌تواند مؤثر واقع شود (نجفی، ۱۴۰۰). همچنین، از منظر امنیت ملی، اطلاعات کلیدی‌ترین عنصر در شناسایی، تحلیل و پاسخ به تهدیدات است که این موضوع در متون علمی نیز مورد تأکید قرار گرفته است (Collins، 2015).

از سوی دیگر، آیه ۲۸۲ سوره بقره بر ثبت دقیق اطلاعات در معاملات و قراردادهای تأکید می‌کند که این امر به حفظ امنیت اقتصادی و اجتماعی کمک می‌کند: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هنگام معامله تا وقتی سررسید آن است، بنویسید» (سوره بقره/آیه ۲۸۲). اهمیت این موضوع در منابع علمی نیز تأیید شده است؛ چراکه شفافیت و مستندسازی اطلاعات، از عوامل اصلی ایجاد اعتماد اجتماعی و جلوگیری از فساد و در نتیجه افزایش امنیت اجتماعی است (Sarakastro، 2017).

در نهایت، می‌توان گفت قرآن کریم به وضوح اهمیت و نقش محوری اطلاعات را در تأمین امنیت مطرح کرده و این دیدگاه با یافته‌های علمی نوین نیز همسواست. به کارگیری اطلاعات صحیح، جامع و به موقع موجب ارتقاء امنیت فردی، اجتماعی و ملی می‌شود و این امر باید به عنوان یک اصل اساسی در سیاست‌ها و استراتژی‌های امنیتی مورد توجه قرار گیرد.

مدل مفهومی

مدل مفهومی طراحی شده شامل ۴ مؤلفه و ۱۱ شاخص است که هر شاخص برگرفته از یک یا چند آیه از قرآن کریم است که به شرح زیر بسط داده خواهد شد:

مؤلفه اول: تقویت توان دفاعی و ایجاد بازدارندگی

شاخص‌های مؤلفه اول:

- ۱- اشراف اطلاعاتی کامل و دقیق پیرامون توانمندی‌ها و ضعف‌های نیروهای مسلح خودی. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۴ سوره مبارکه صف است.
- ۲- اشراف اطلاعاتی کامل و دقیق پیرامون توانمندی‌ها و ضعف‌های نیروهای مسلح دشمن. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۶۰ سوره مبارکه انفال است.

مؤلفه دوم: تقویت روحیه جمعی و همکاری مردم در تأمین امنیت

شاخص‌های مؤلفه دوم:

- ۱- آموزش و ارتقای آگاهی مردم جامعه در حفاظت از اسرار شخصی و ملی در برابر دشمن. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۱۲ سوره مبارکه حجرات است.
- ۲- ارتقاء آگاهی مردم پیرامون امنیت ملی و تقویت حس مسئولیت‌پذیری مردم در صیانت از منابع ملی در حفاظت از اسرار شخصی و ملی در برابر دشمن. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۲۷ سوره مبارکه انفال است.
- ۳- جلوگیری از اختلافات و درگیری‌های قومی و مذهبی و تقویت انسجام اجتماعی برای مقابله با جنگ شناختی دشمن. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۴۶ سوره مبارکه انفال است.

مؤلفه سوم: هوشیاری و آمادگی در برابر تهدیدات امنیتی

شاخص‌های مؤلفه سوم:

- ۱- محافظت و جلوگیری از افشاء اطلاعات و اسرار نظامی و امنیتی در مقابله با فعالیت‌های جاسوسی دشمن. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۱ سوره مبارکه ممتحنه است.
- ۲- غربالگری دقیق امنیتی و جلوگیری از نفوذ در تمام ساختارهای کشور خصوصاً در حوزه‌های نظامی و سیاسی. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۱۱۸ سوره مبارکه آل عمران است.
- ۳- لزوم کسب دانش در خصوص موضوعات مرتبط با امنیت ملی و اشراف اطلاعاتی بر مسائل آشکار و پنهان. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۲۵۵ سوره مبارکه بقره است.

مؤلفه چهارم: حفظ نظم داخلی جامعه و ثبات سیاسی

شاخص‌های مؤلفه چهارم:

- ۱- اولویت‌دهی به امنیت شهری، امنیت اجتماعی و ثبات سیاسی جامعه و تلاش در راستای افزایش رضایتمندی مردم از حاکمیت. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۴ سوره مبارکه قریش است.

۲- پرهیز از شایعه‌پراکنی و اقدامات ناآگاهانه و نسنجیده که ممکن است باعث بروز بحران اجتماعی شود. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۶ سوره مبارکه حجرات است.

۳- استفاده از اطلاعات به منظور حفظ نظم و انسجام جامعه. این شاخص برگرفته از مفاهیم آیه ۵۸ سوره مبارکه نساء است.

نتیجه‌گیری

بررسی آموزه‌های قرآنی نشان می‌دهد که مقوله اطلاعات، جایگاهی بنیادین در شکل‌گیری، حفظ و توسعه امنیت در جامعه دارد. اطلاعات نه تنها ابزاری در دست نهادهای امنیتی، بلکه یکی از ارکان فرهنگ دینی برای پیشگیری، مقابله و مدیریت تهدیدات داخلی و خارجی محسوب می‌شود. قرآن کریم، با دعوت مؤمنان به کسب علم نسبت به موضوعات آشکار و پنهان، بر ضرورت اشراف اطلاعاتی به عنوان پیش شرط آگاهی و هوشیاری اجتماعی تأکید کرده است. درواقع، شناخت تهدیدات و فرصت‌ها در بستر جامعه، نخستین گام برای برنامه‌ریزی مؤثر در حوزه امنیت محسوب می‌شود. (طه آیه ۱۱۴، مجادله آیه ۱۱، نساء آیه ۸۳، انفال آیه ۶۰)

قرآن با هشدار نسبت به نفوذ اطلاعاتی دشمن، مؤمنان را از افشای اسرار و ایجاد روزنه‌های اطلاعاتی برحذر داشته است. آیه شریفه «لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ» (ممتحنه آیه ۱) به روشنی بر لزوم مراقبت از اطلاعات کلیدی و جلوگیری از انتقال ناخواسته داده‌های امنیتی به بیرون از حوزه‌های بومی اشاره دارد. همچنین، آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَاغَةٍ...» (آل عمران آیه ۱۱۸) بیانگر ضرورت حفاظت از ساختار درونی جامعه در برابر نفوذ فکری و اطلاعاتی بیگانگان است. این آموزه‌ها، مبنایی دینی برای اصول ضدجاسوسی، صیانت اطلاعات و سیاست‌گذاری امنیتی فراهم می‌سازند.

از دیدگاه قرآنی، اطلاعات فقط به عرصه دفاع محدود نمی‌شود، بلکه ابزار راهبردی برای افزایش توانمندی نیروهای خودی و تحلیل دقیق توان دشمن نیز تلقی می‌گردد. قرآن در آیه «إِنَّ اللَّهَ يَحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا...» (صف آیه ۴) به سازمان‌یافتگی و انسجام درونی اشاره دارد که در تحلیل نظامی، بدون آگاهی دقیق از ظرفیت‌ها و ضعف‌های خودی، ممکن نیست. در مقابل، آیه «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ...» (انفال آیه

۶۰) تأکیدی بر آمادگی اطلاعاتی برای مقابله با تهدیدات بالقوه دشمن دارد. این رویکرد دوسویه، اطلاعات را به ابزاری فعال و تهاجمی برای بازدارندگی تبدیل می‌کند.

در کنار کارکردهای دفاعی، قرآن اطلاعات را یکی از عوامل حفظ انسجام اجتماعی و مقابله با تفرقه نیز معرفی کرده است. آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ...» (حجرات/ آیه ۶) بر بررسی صحت اطلاعات پیش از پذیرش و انتشار آن تأکید دارد؛ اصلی که پایه مدیریت اخبار و جلوگیری از شایعه‌پراکنی در جامعه محسوب می‌شود. همچنین، در آیه «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ...» (نساء/ آیه ۵۸)، بر استفاده صحیح از اطلاعات در قضاوت‌ها و داوری‌ها تأکید شده است. این آیات نشان می‌دهند که اطلاعات، ضامن عدالت، اعتماد اجتماعی و پیشگیری از بحران‌های ارتباطی در جامعه است.

در جمع‌بندی، می‌توان نتیجه گرفت که قرآن کریم اطلاعات را به مثابه یک سرمایه راهبردی برای تأمین امنیت همه‌جانبه معرفی می‌کند. اطلاعات در منطق قرآنی نه تنها نقشی در دفاع از مرزهای فیزیکی دارد، بلکه عامل تقویت همبستگی اجتماعی، صیانت از هویت دینی و انسجام ملی نیز محسوب می‌شود. نهادهای مسئول در حوزه امنیت و اطلاعات می‌توانند با بهره‌گیری از این چارچوب قرآنی، سیاست‌هایی طراحی کنند که هم‌زمان با حفظ ملاحظات امنیتی، عدالت، اعتماد اجتماعی و مشروعیت فرهنگی را نیز تقویت نمایند.

منابع

- حسینی فاضل، سیدمرتضی و دیگران. (۱۳۹۳). امنیت و سنت در قرآن، پژوهشکده علوم اسلامی امام صادق (ع)
- خسروپناه، عبدالحسین. (۱۳۹۳). منطق امنیت در آموزه‌های دینی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۳۹۸). امنیت ملی در جمهوری اسلامی ایران. انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- رضایی، غلامرضا. (۱۳۹۹). نقش اطلاعات در امنیت ملی از منظر قرآن، فصلنامه مطالعات راهبردی دفاعی، سال ۲۶، شماره ۲.
- سلیمانی، غلامعلی. (۱۳۹۲). تأملی در مفهوم امنیت و مؤلفه‌های آن در اسلام. پاسدار اسلام، ۳۸۵-۳۸۶.
- طباطبایی، سیدمحمدحسین. (۱۳۹۲). تفسیر المیزان (مترجم: محمدباقر موسوی همدانی، جلد ۸ و ۲۰، چاپ پنجم). دفتر انتشارات اسلامی.
- قرائتی، محسن. (۱۳۹۲). درس‌هایی از قرآن (چاپ دوم)، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن
- قرآن کریم.
- کاویانی، محمد. (۱۳۹۸). امنیت ملی در قرآن کریم، فصلنامه مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۶، شماره ۳، صص ۳۹۴-۳۷۵.
- نویری، علیرضا و اسماعیلی، علی. (۱۳۹۹). مفهوم‌شناسی امنیت در قرآن و زمینه‌های شکل‌گیری آن با تأکید بر روش معناپژوهی ایزوتسو، فصلنامه علمی امنیت ملی، سال دهم، شماره ۳۶، صص ۲۷۰-۲۴۳.
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). Security: A new framework for analysis. Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B., & Hansen, L. (2009). The evolution of international security studies. Cambridge University Press
- Clarke, R. A., & Knake, R. K. (2010). Cyber war: The next threat to national security and what to do about it. Ecco.
- Collins, J. (2015). Strategic intelligence in national security. London, UK: Palgrave Macmillan.
- Giddens, A. (1991). Modernity and self-identity. Stanford University Press.
- Goldman, A. (2010). Information and security management. New York, NY: Routledge.
- Hoffman, F. (2009). Hybrid warfare and challenges. Joint Force Quarterly, (52), 34-39.
- Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2020). Management information systems (16th ed.). Pearson.

- Lowenthal, M. M. (2020). Intelligence: From secrets to policy (8th ed.). CQ Press.
- Nye, J. S. (2004). Soft power: The means to success in world politics. PublicAffairs.
- Nye, J. S. (2011). The future of power. PublicAffairs.
- Sarakastro, M. (2017). Transparency and social trust: Foundations of security. Journal of Social Sciences, 24(2), 112-128.
- Solove, D. J. (2008). Understanding privacy. Harvard University Press.
- Treverton, G. F. (2001). Reshaping national intelligence for an age of information. Cambridge University Press.
- Waltz, K. N. (1979). Theory of international politics. McGraw-Hill.